

УДК 727.7

Петрік М. О.,
аспірантка кафедри музеєзнавства і
пам'яtkознавства, Харківська державна академія
культури (Україна, Харків), marina_11_10@mail.ru

МЕМОРІАЛЬНІ МУЗЕЇ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТИ

Здійснено аналітичний огляд історіографії та окреслена джерельна база дослідження з історії меморіальних музеїв Слобідської України. Нечисленні роботи дореволюційного періоду з означеної проблематики мали ознайомлювальний характер, але є досить цінними джерелами з історії музейної справи цього періоду. У статті відзначається роль Харківського історико-філологічного товариства у заснуванні меморіальних музеїв. 20–50-ті рр. ХХ ст. характеризувались відсутністю матеріалів з історії меморіальних музеїв на Слобідській Україні. З «музейним бумом» 60–80-х рр. ХХ ст. значно зростає кількість наукових розробок з даної тематики, зокрема, збільшилася обсяг видань науково-популярного характеру. Констатується, що за часів незалежності України узагальноючої роботи з даної проблематики так і не з'явилось, а історія, розвиток та діяльність меморіальних музеїв Слобідської України висвітлена досить фрагментарно.

Ключові слова: історіографія, джерелознавство, меморіальний музей, музейна справа, музеї, Слобідська Україна.

В наш час величезне значення мають пам'ятки історії та культури, адже існує прислів'я, що той, хто не пам'ятає свого минулого, не гідний свого майбутнього. Кожен музей є унікальним і неповторним закладом, в якому поєднуються матеріальні та нематеріальні пам'ятки минулого в єдину систему – експозицію. Меморіальні музеї представляють особливу типологічну групу установ, що присвячені видатній людині або важливій історичній події та створені у місці, пов'язаному з особою або подією.

Історія та діяльність меморіальних музеїв Слобідської України у дореволюційних, радянських і сучасних дослідників висвітлена фрагментарно, як правило, вона розглядалася у контексті вивчення музейної справи України, в цілому, або у рамках конкретного музею.

Мета статті – здійснити аналітичний огляд історіографії утворення та діяльності меморіальних музеїв Слобідської України та окреслити джерельну базу дослідження для з'ясування стану її розробки.

На початку ХХ ст. на території сучасної України не існувало жодного меморіального музею, які вже на той час запроваджувались на теренах Європи. Перші спроби створення подібного типу музею можна простежити у роботі Харківського історико-філологічного товариства (ХІФТ) при харківському університеті. Важливою складовою роботи товариства була видавнича діяльність, що була зумовлена необхідністю сприяти поширенню серед населення етнографічних та історико-краєзнавчих знань. Результати досліджень вчені публікували у виданні «Сборник Харьковского историко-филологического общества», який мав науково-популярний характер. Кожен том складався з двох частин, і традиційно у першій частині вміщувалися статuti товариства, протоколи засідань, річні звіти про діяльність та списки його членів, у другій – друкувалися документи та статті з історії, мови, літератури, фольклору тощо. Слід підкреслити, що звіти та протоколи засідань ХІФТ, подають важливу інформацію про історико-краєзнавчу діяльність товариства, про участь у його роботі видатних краєзнавців, а саме археологічні, етнографічні та архівні дослідження, наукові експедиції. Саме у цій частині тому, з протоколу засідання від 7 травня 1903 року, викладена пропозиція М. Ф. Сумцова про заснування при історичному архіві музею на честь видатного фольклориста, етнографа, професора О. О. Потебні [22, с. ХСШ].

У процесі наукового пошуку, на сторінках періодичних видань за 1903–1904рр., таких як «Киевская старина» та «Харьковские губернские ведомости» опубліковані замітки щодо ідеї заснування меморіальних відділів при етнографічному музеї Харківського історико-філологічного товариства присвячених професору О. О. Потебні, українському письменнику Я. І. Щоголеву та іншим видатним діячам.

Таким чином, нечисленні роботи дореволюційного періоду носять оглядовий та ознайомлювальний характер і можуть виступати в якості самостійного джерела фактичного матеріалу з історії меморіальних музеїв Слобожанщини.

Докорінні зміни, які відбулись у 20–50-ті рр. ХХ ст. в устрої держави знайшли своє відображення і у музейній справі. Саме у цей час музей став елементом пропаганди та відчував ідеологічний тиск. Проте слід відзначити, що у цей час музеї перетворились у науково дослідні центри. Це дало поштовх великому краєзнавчому руху, яким характеризується цей період, а нові дослідження зробили значний внесок в історичну науку країни. Щодо меморіальних музеїв, то цей період характеризується відсутністю матеріалів за означеною тематикою.

Наприкінці 1950-х рр. з'явилися перші узагальноючі роботи з історії музейної справи в СРСР, що поклало початок новій самостійній науковій дисципліні – музеєзнавству. У результаті, вивчення музейної справи країни, в цілому, і регіонів зокрема, отримало новий поштовх.

Так в одному з випусків «Очерков истории музейного дела СССР» НДІ Музеєзнавства була опублікована стаття, присвячена меморіальним музеям, присвяченим діячам науки та культури СРСР у 1917–1956 рр. [9]. Так, у статті висвітлюються шляхи розвитку та організаційні, наукові та політичні основи будівництва меморіальних музеїв. Значна увага приділяється характеристиці експозиційної, науково-дослідної, культурно-масової роботи упродовж їх існування, що дає змогу побачити еволюцію у діяльності музеїв та поступовому піднесенню на якісно новий рівень.

Цікаво, що у статті дається класифікація меморіальних музеїв. Так автори виділили 3 типи: біографічний, меморіально-побутовий (у будівлі, де мешкала людина зі збереженням інтер'єру), а також третій тип коли біографічна експозиція розміщена разом з невеликим меморіальним комплексом, тобто є синтезом першого та другого типу оформлення експозиції [9, с. 119].

Таким чином, представлена робота є першим дослідженням меморіальних музеїв в СРСР у 1917–1956 рр., де знайшли своє відображення шляхи формування мережі та форми роботи зазначених музеїв.

За радянського часу, у контексті вивчення суспільних чи навчальних музеїв в цілому, зверталися і до меморіальних музеїв що відображено у працях І. Буланого, І. Явтушенко, Ю. Омеляченко [2; 18], а дослідники А. М. Разгон [19] та С. О. Каспарінська [7] у поняття «меморіальний музей» вкладали, те що необхідним компонентом меморіальності стала вважатися автентичність місця: меморіальна будівля, де збережена або відтворена на документальній основі меморіальна обстановка, в якій жила людина або відбулася визначна подія. Таке розуміння меморіального музею, необхідними критеріями якого є меморіальна будівля або місце, колекція меморіальних предметів і меморіально-побутова експозиція, вкоренилось в радянській науці.

Характерною рисою того часу було видання науково-популярних збірок та путівників, що відповідало статусу музею, означеного періоду, як культурно-освітньої установи. Найбільша кількість путівників була присвячена літературно-меморіальному музею Г. С. Сковороди [13–15] та художньо-меморіальному музею І. Ю. Рєпіна [25–27]. Розроблений був і путівник по музею присвяченому Герою Радянського Союзу Я. Л. Райнбергу [24] та по музею А. П. Чехова в Сумах [6]. Авторами цих праць були переважно наукові співробітники музеїв. Означені видання підвищували попит до музеїв та популяризували знання про них, але не були спрямовані на відтворення загальної картини діяльності на історії утворення меморіальних музеїв. Незважаючи на це, їх можна використовувати для дослідження експозиційної роботи та визначення напрямів діяльності музеїв в означений період.

Збірка матеріалів, присвячена святкуванню 250-річчя з дня народження Г. С. Сковороди вийшла у 1975 р. [4]. Зокрема у ній можна знайти постанови ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР, Президії Академії наук СРСР, Правління Спілки письменників СРСР і Колегії Міністерства культури СРСР про підготовку та святкування 250-річчя з дня народження Г. С. Сковороди та заходи, що проводились по лінії ЮНЕСКО. Збірка включає також повідомлення преси про ювілей Г. С. Сковороди, та матеріали про відкриття музеїв у м. Переяслав-Хмельницькому та с. Чорнухи Чорнухінського району Полтавської області на честь філософа, зокрема і у с. Сковородинівка Золочівського району Харківської області.

Важливими джерелами у вивченні меморіальних музеїв Слобідської України були офіційні видання нормативно-правових актів, такі як «Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР», «Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду» [12] та «Охрана исторических и культурных памятников. Сборник документов» [20]. Дослідження декретів, декларацій, постанов, указів, інших директивних актів вищих органів державної влади СРСР, УРСР, рішень вищих органів, які стосувались музейної діяльності в СРСР та Україні, зокрема сприяли не лише реконструкції історії музейної справи, а і розумінню проблем функціонування меморіальних музеїв на Слобідській Україні.

Отже, історіографія та джерела 60–80-х рр. XX ст. представлена великою кількістю матеріалів розміщених у різних збірках матеріалів та документів, довідниках, путівниках по музеям, періодичних виданнях, що дає змогу всебічно дослідити музейну діяльність, але монографій та узагальнюючі роботи за даною тематикою значно відсутні, що впливає загальний стан розробленості проблеми.

З 90-х рр. XX ст. починається новий етап у музейній справі України. Він характеризується зникненням ідеологічного тиску та відміною цензури, що дало змогу підняти на новий рівень дослідження у музеєзнавстві. У цей час почали створюватися музеї, які розроблялись за новітніми тенденціями у світовому музейництві.

За часи незалежності з'явилась достатня кількість дослідників (О. І. Крук [10], Р. В. Маньковська [16], О. М. Попова [20], М. І. Ткаченко [23], Д. М. Дудко), які вивчали як музейну справу України в цілому, так і окремі регіони та музеї. Продовжилось і видання науково-популярних

збірок та путівників, що дають змогу ознайомитись з музеями країни та областей [11; 17]. Дослідженням музеїв при навчальних закладах займалась Л. А. Гаїда [3; 8]. Так, разом з Центром пам'яткознавства Національної Академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури був виданий «Каталог музеїв при навчальних закладах України» [8]. Це перша спроба видати на всеукраїнському рівні каталог, що містить у собі перелік відомостей про музеї при навчальних закладах України на основі електронного списку Укрдержцентру та матеріалів огляду 2010 року. Короткі відомості про музеї розміщено за такою структурою: область, АРК – назва музею – навчальний заклад – рік заснування.

Видання оприлюднило відомості про кількісні та змістові показники музеїв при навчальних закладах України, що в свою чергу надало можливість для: наукового супроводу і навчально-методичного забезпечення, подальшого удосконалення нормативно-правової бази, моніторингу їхньої діяльності.

На місцях роль збору інформації, координації діяльності музеїв при навчальних закладах покладена на позашкільні навчальні заклади туристсько-краєзнавчого профілю (центри туризму і краєзнавства, станції юних туристів тощо). Так на Харківщині ці функції виконує обласна станція юних туристів, яка займається окрім зазначених вище функцій, навчальною та методичною роботою з питань краєзнавства та екскурсійної діяльності. Станція веде активну видавничу діяльність, яка представлена методичними рекомендаціями, серією збірок «Краєзнавчі шляхи Слобожанщини», туристичними та краєзнавчими виданнями та висвітлює діяльність музеїв навчальних закладів Харківської області, серед яких перебувають і меморіальні музеї [5].

Важливим джерелом для вивчення меморіальних музеїв Слобідської України є газета «Голос України» та журнал «Відомості Верховної Ради» які визначені як джерела опублікування актів Верховної Ради, а також бюлетені «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України» як друковані видання у яких оприлюднені головні закони, які регламентують музейну справу та діяльність музеїв.

Значущим є і видання Державної архівної служби України та Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства «Архівні установи України» [1]. До видання увійшли відомості про архівні зібрання наукових установ Національної академії наук України, музеїв і бібліотек систем Міністерства культури України та Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, установ іншого відомчого підпорядкування, громадських об'єднань, організацій та творчих спілок, заснованих на приватній формі власності, архівні фонди яких відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» є складовою НАФ.

У представленому виданні узагальнені та систематизовані відомості про наявні архівні документи у фондах державних музеїв і бібліотек, архівних підрозділах та архівних зібраннях державних наукових установ Національної академії наук України, музеїв і бібліотек вищих навчальних закладів, які здійснюють збереження документів НАФ, поповнюють свої фонди і колекції профільними документами. У збірку також включені відомості про інформаційні ресурси закладів

у систему довідково-інформаційних видань; розкриття системи інформаційно-пошукових засобів та науково-інформаційних видань про склад і зміст фондів, у тому числі архівних, надана характеристика довідкового апарату, електронних баз даних облікового та тематичного характеру, веб-сторінок у мережі Інтернет з інформацією про архівні документи.

Отже, історіографія та джерельна база питання про меморіальні музеї Слобідської України може бути умовно поділена на періоди, які відрізняються, як за кількістю, так і тематикою робіт. Треба відзначити відсутність узагальнюючих робіт. Історія, розвиток та діяльність меморіальних музеїв висвітлена досить фрагментарно і без ґрунтового аналізу, а основною літературою є розрізнені відомості у монографіях, наукових статтях, путівниках, збірках матеріалів і документів та періодичних видання. Можна констатувати, що меморіальні музеї Слобідської України не були належно висвітлені ні в радянський час, ні сьогодні. Треба зазначити, що цей вид музеїв ніколи не вивчався, як самостійна профільна група, тому комплексне вивчення меморіальних музеїв Слобідської України та створення узагальнюючих робіт є актуальним.

Список використаних джерел

1. Архівні установи України: Довідник. – Т.2: Наукові установи, музеї, бібліотеки: у 2 кн. Кн.2 / Упор. С. Артамонова, А. Майстренко та ін. – К., 2012. – XXVII, 602 с.
2. Буланый І. Т., Явтушенко І. Г. Громадські музеї України: Історія, досвід, проблеми / І. Т. Буланый, І. Г. Явтушенко. – К.: Мистецтво, 1979. – 197 с.
3. Гайда Л. А. Музей у навчальному закладі / Л. А. Гайда. – К.: Шкільний світ, 2009. – 128 с.
4. Григорій Скворода: матеріали про відзначення 250-річчя з дня народження / гол. редкол.: В. І. Шинкарук. – Київ: Наукова думка, 1975. – 255 с.
5. Діяльність музеїв навчальних закладів Харківської області / Упоряд. І. І. Пушкар – Х.: Стиль. Издат., 2011. – 132 с.
6. Дом-музей А. П. Чехова в Сумах: путеводитель. – Харьков: Прапор, 1970. – 70 с.
7. Каспаринская С. А. Мемориальные музеи исторического профиля // Историко-революционные и литературные мемориальные музеи: Сб. науч. тр. НИИ культуры. – М., 1973. – Вып.12. – С.3–87.
8. Каталог музеїв при навчальних закладах України / Упор. Л. А. Гайда. – Кіровоград: Лисенко В. Ф., 2012. – 136 с.
9. Кононов Ю. Ф., Хевролина В. М. Мемориальные музеи, посвященные деятелям науки и культуры СССР (1917–1956 гг.) // Очерки истории музейного дела в СССР / НИИ музееведения. – М., 1963. – Вып.5. – С.119–188.
10. Крук О. І. Розвиток музейної справи в Україні (кінець 1950-х – 1980-ті рр.): Автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01 / О. І. Крук. – Х., 2000. – 20 с.
11. Крупа Т. Н. Харьков туристический: путеводитель-справ. / Т. Н. Крупа, Е. В. Астахова. – Х.: Библекс, 2008. – 176 с.
12. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду 1917–1960 рр. Зб. док. Т.2 (Червень 1941–1960 рр.). – Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1961. – 663 с.
13. Літературно-меморіальний музей Г. С. Сквороди. с. Сквородинівка: путівник / [авт. тексту Т. М. Борисова]. – Х.: Прапор, 1972. – 23 с.: ілюстр. – (Літ.-мемор. музей Г. С. Сквороди).
14. Літературно-меморіальний музей Г. С. Сквороди. с. Сквородинівка: путеводитель – 2-е изд. – Х.: Прапор, 1979. – 30 с.
15. Літературно-меморіальний музей Г. С. Сквороди. с. Сквородинівка: путівник – 3-тє вид. – Х.: Прапор, 1986. – 61 с.
16. Маньковська Р. В. Музейництво в Україні: питання теорії і практики (1917 – черв. 1941 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Р. В. Маньковська; НАН України, Ін-т історії України. – К., 1997. – 21 с.
17. Музеї України: довідник. – К.: Задруга, 1999. – 130 с.
18. Омельченко Ю. А. Розвиток учбових музеїв: Навч. посіб. / Ю. А. Омельченко. – К.: Радянська школа, 1988. – 194 с.

19. Охрана памятников истории и культуры: сборник документов / Введ. Л. Г. Бескровного; Сост. Г. Г. Анисимов. – М.: Советская Россия, 1973. – 191 с.
20. Попова О. М. Розвиток музейної справи в Харківській губернії (1864–1917): автореф. дис. ... канд. іст. наук / О. М. Попова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2008. – 20 с.
21. Разгон А. М. Историко-революционные мемориальные музеи и коммунистическое воспитание трудящихся // Роль музеев в коммунистическом воспитании трудящихся. – М., 1966. – С.25–51.
22. Сборник Харьковского историко-филологического общества. Том 14 / Под ред. Е. К. Редина. – Х.: Типография «Печатное дело», 1905. – 269 с.
23. Каченко М. І. Музеї України під час Другої світової війни (1939–1945 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / М. І. Каченко; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1996. – 23 с.
24. Фирсов А. И. Путеводитель по музею Героя Советского Союза гвардии подполковника Райнберга Я. М. / А. И. Фирсов. – Х.: ХАИ, 1980. – 14 с.
25. Художньо-меморіальний музей І. Ю. Репіна. Чугуїв: [путівник: пер. з рос. / авт. тексту М. В. Чернова]. – Х.: Прапор, 1970. – 19 с.
26. Художественно-мемориальный музей И. Е. Репина: путеводитель / [авт. текста Г. Б. Андрусенко]. – Х.: Прапор, 1978. – 39 с.
27. Художественно-мемориальный музей И. Е. Репина. – 2-е изд., доп. – Х.: Прапор, 1983. – 56 с.

References

1. Arkhivni ustanovy Ukrainy: Dovidnyk. – T.2: Naukovi ustanovy, muzeyi, biblioteki: u 2 kn. Kn.2 / Upor. S. Artamonova, A. Maystrenko ta in. – K., 2012. – XXVII, 602 s.
2. Bulanyy I. T., Yavtushenko I. H. Hromads'ki muzeyi Ukrainy: Istorya, dosvid, problemy / I. T. Bulanyy, I. H. Yavtushenko. – K.: Mystetstvo, 1979. – 197 s.
3. Hayda L. A. Muzey u navchal'nomu zakladi / L. A. Hayda. – K.: Shkil'nyy svit, 2009. – 128 s.
4. Hryhoriy Skovoroda: materialy pro vidznachennya 250-ricchya z dnya narodzhennya / hol. redkol.: V. I. Shynkaruk. – Kyiv: Naukova dumka, 1975. – 255 s.
5. Diyal'nist' muzeyiv navchal'nykh zakladiv Kharkivs'koyi oblasti / Uporjad. I. I. Pushkar – Kh.: Styl'. Yzdat., 2011. – 132 s.
6. Dom-muzey A. P. Chekhova v Sumakh: putevoditel'. – Khar'kov: Prapor, 1970. – 70 s.
7. Kasparinskaya S. A. Memorial'nye muzei istoricheskogo profilya // Istoriko-revolutsionnye i literaturne memorial'nye muzei: Sb. nauch. tr. NII kul'tury. – M., 1973. – Vyp.12. – S.3–87.
8. Katalog muzeyiv pry navchal'nykh zakladakh Ukrainy / Upor. L. A. Hayda. – Kirovohrad: Lysenko V. F., 2012. – 136 s.
9. Kononov Yu. F., Khevroлина V. M. Memorial'nye muzei, posvyashchennye deyatelyam nauki i kul'tury SSSR (1917–1956 gg.) // Ocherki istorii muzeynogo dela v SSSR / NII muzevedeniya. – M., 1963. – Vyp.5. – S.119–188.
10. Kruk O. I. Rozvytok muzeynoyi spravy v Ukraini (kinets' 1950-kh – 1980-ti rr.): Avtoref. dys. ...kand. istor. nauk: 07.00.01 / O. I. Kruk. – Kh., 2000. – 20 s.
11. Krupa T. N. Khar'kov turisticheskii: putevoditel'-sprav. / T. N. Krupa, E. V. Astakhova. – Kh.: Bibleks, 2008. – 176 s.
12. Kul'turne budivnytstvo v Ukrainy's'kii RSR. Nayvazhlyvishi rishennya Komunistychnoy partiyi i radyans'koho uryadu 1917–1960 rr. Zb. dok. T.2 (Cherven' 1941–1960 rr.). – Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo politychnoy literatury URSR, 1961. – 663 s.
13. Literaturno-memorial'nyy muzey H. S. Skovorody. s. Skovorodnyivka: putivnyk / [avt. tekstu T. M. Borysova]. – Kh.: Prapor, 1972. – 23 s.: ilyustr. – (Lit.-memor. muzey H. S. Skovorody).
14. Literaturno-memorial'nyj muzej G. S. Skovorody. s. Skovorodivka: putevoditel' – 2-e izd. – Kh.: Prapor, 1979. – 30 s.
15. Literaturno-memorial'nyy muzey H. S. Skovorody. s. Skovorodnyivka: putivnyk – 3-tє vyd. – Kh.: Prapor, 1986. – 61 s.
16. Man'kov's'ka R. V. Muzeynyts'tvo v Ukraini : pytannya teoryi i praktyky (1917 – cherv. 1941 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk / R. V. Man'kov's'ka; NAN Ukrainy, In-t istoriyi Ukrainy. – K., 1997. – 21 s.
17. Muzeiy Ukrainy: dovidnyk. – K.: Zadruga, 1999. – 130 s.
18. Omel'chenko Yu. A. Rozvytok uchbovykh muzeyiv: Navch. posib. / Yu. A. Omel'chenko. – K.: Radyans'ka shkola, 1988. – 194 s.
19. Okhrana pamyatnikov istorii i kul'tury: sbornik dokumentov / Vved. L. G. Beskrovного; Sost. G. G. Anisimov. – M.: Sovetskaya Rossiya, 1973. – 191 s.
20. Popova O. M. Rozvytok muzeynoyi spravy v Kharkivs'kiiy huberniyi (1864–1917): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk / O. M. Popova; Khark. nats. un-t im. V. N. Karazina. – Kh., 2008. – 20 s.

21. Razgon A. M. Istoriko-revolutsionnye memorial'nye muzei i kommunisticheskoe vospitanie trudyashchikhsya // Rol' muzeev v kommunisticheskom vospitanii trudyashchikhsya. – M., 1966. – S.25–51.

22. Sbornik Khar'kovskogo istoriko-filologicheskogo obshchestva. Tom 14 / Pod red. E. K. Redina. – Kh.: Tipografiya «Pechatnoe delo», 1905. – 269 s.

23. Tkachenko M. I. Muzei Ukrainy pid chas Druhoi svitovoi viyny (1939–1945 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk / M. I. Tkachenko; Kyiv. un-t im. T. Shevchenka. – K., 1996. – 23 s.

24. Firsov A. I. Putevoditel' po muzeyu Geroya Sovetskogo Soyuza gvardii podpolkovnika Raynberga Ya. M. / A. I. Firsov. – Kh.: KhAI, 1980. – 14 s.

25. Khudozhn'o-memorial'nyy muzej I. Yu. Ryepina. Chuhuyiv: [putivnyk: per. z ros. / avt. tekstu M. V. Chernova]. – Kh.: Prapor, 1970. – 19 s.

26. Hudozhstvenno-memorial'nyj muzej I. E. Repina: putevoditel' / [avt. teksta G. B. Andrusenko]. – Kh.: Prapor, 1978. – 39 s.

27. Hudozhstvenno-memorial'nyj muzej I. E. Repina. – 2-e izd., dop. – Kh.: Prapor, 1983. – 56 s.

Petrik M. O., graduate student in the department of museum and monument studies, Kharkov State Academy of Culture (Ukraine, Kharkov), marina_11_10@mail.ru

The memorial museums in Slobids'ka Ukraine: historiographical and sources studies aspects

Analytical review of historiography and source base of research delineated the history of memorial museums of Slobids'ka Ukraine was conducted the author of the paper. The few works the pre-revolutionary period of the abovementioned problems had the introductory character, but from the history of museum study of that period they are rather valuable sources. The role of the Kharkiv Historical-Philological Society in establishing memorial museums noted in the article. The 20–50-ies XX century was characterized the lack of materials on the history of memorial museums in Slobids'ka Ukraine. With «museum boom» in 60–80-ies XX century the amount of scientific research on the subject, particularly the amount of popular science publications are increased. It is noted that since the independence of Ukraine the generalizing work on this subject has not appeared. History, development and activity of the memorial museums of Slobids'ka Ukraine quite fragmented are described.

Keywords: historiography, source studies, memorial museum, museum study, museum, Slobids'ka Ukraine.

Петрик М. А., аспирантка кафедри музеєзнавства і пам'ятниковедення, Харківська державна академія культури (Україна, Харків), marina_11_10@mail.ru

Мемориальные музеи Слободской Украины: историографический и источниковедческий аспекты

Осуществлен аналитический обзор историографии и очерчена источниковая база исследования по истории мемориальных музеев Слободской Украины. Немногочисленные работы дореволюционного периода, по обозначенной проблематике, имели ознакомительный характер, однако являются достаточно ценными источниками по истории музейного дела этого периода. В статье отмечается роль Харьковского историко-филологического общества в создании мемориальных музеев. 20–50-е гг. XX в. характеризовались отсутствием материалов по истории мемориальных музеев на Слободской Украине. С «музейным бумом» 60–80-х гг. XX в. значительно возрос и объем научных разработок по данной тематике, в частности, количество изданий научно-популярного характера. Констатируется, что за время независимости Украины обобщающей работы по данной проблематике так и не появилось, а история, развитие и деятельность мемориальных музеев Слободской Украины освещена достаточно фрагментарно.

Ключевые слова: историография, источниковедение, мемориальный музей, музейное дело, музей, Слободская Украина.

***

УДК 902:001.891(092):069–027.551(477.82)

Павлик О. В.,
аспірант, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет ім. Григорія
Сковороди» (Україна, Переяслав-Хмельницький),
archeolog1988@gmail.com

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ Ф. Р. ШТЕЙНГЕЛЯ, ЯК СПОСІБ ПОПОВНЕННЯ ФОНДІВ ГОРОДОЦЬКОГО МУЗЕЮ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПІСУ «АРХЕОЛОГІЧНИЙ ЛІТОПИС ПІВДЕННОЇ РОСІЇ»)

Іде мова про поповнення фондів Городоцького музею барона Ф. Р. Штейнгеля в кінці XIX ст., на основі відомостей, поданих в часописі «Археологічний літопис Південної Росії». У дослідженні розкрито основні

джерела надходження експонатів до музею та подані описи деяких з них, представлена широка географія місцевостей, з яких вони надійшли.

Городоцький музей і сам здійснював археологічні екскурсії, які мали на меті більш глибоко вивчити історію Волині та збагатити фонди. На основі дослідження зроблено висновок, що надходження експонатів до фондів було з кількох джерел: археологічні розкопки, організовані Ф. Р. Штейнгелем, пожертвування місцевими жителями та археологічними товариствами.

Ключові слова: експонат, колекція, музей, меценат, археологія, розкопки, Ф. Р. Штейнгель.

Створення музею та наповнення його експозицій є досить клопіткою справою навіть в сучасних умовах, оскільки держава не виділяє необхідних коштів для цих потреб, а приватні колекціонери жертвують найменш цінними та найбільш поширеними експонатами. Найцікавіші експонати у фонди музеїв надходять в результаті затримування контрабанди пам'яток старовини на кордоні.

Питанням наукової, зокрема і музейницької та археологічної діяльності Ф. Р. Штейнгеля у своїх дослідженнях займалися: І. О. Гуржій [5], Н. Р. Миронець [9; 10; 11], О. О. Марчук [8], І. В. Кузьміна [7], Л. Кожухар [6], О. Таран [12] та інші.

Метою статті є проведення дослідження археологічної та етнографічної діяльності Городоцького музею барона Ф. Р. Штейнгеля, в кінці XIX на початку XX ст., та його роботи по розширенню експозиції.

Актуальність проблеми визначається слабкою увагою з боку держави до розвитку історичної науки в Україні та музейництва зокрема. На основі дослідження можна значно покращити матеріальний стан музеїв за рахунок меценатів та власників приватних колекцій пам'яток старовини, а також за рахунок збільшення (за можливості) фінансування археологічних розкопок відповідними підрозділами музеїв у місцевості їх розташування.

У кінці XIX – на початку XX ст. відбулося значне посилення провідної ролі вчених, наукової інтелігенції та зацікавлених підприємців у створенні та діяльності столичних і провінційних музеїв, а також в організації нового типу незалежного загальнодоступного музею, що мав розвинуту систему громадських зв'язків, із спеціальною направленістю на просвітництво, поширення наукових знань. Ще однією важливою особливістю розвитку музейництва в цей період була організація потужної мережі місцевих музейних установ.

Серед таких людей варто відзначити родини Ханенків, Терещенків, Тарновських, Штейнгелів, П. С. Уварову, М. Ф. Біляшівського та інших. У статті йде мова, про засновника музею історії Волині в с. Городок, Рівненського повіту, барона Ф. Р. Штейнгеля та науково-просвітницьку діяльність вказаної установи.

Започаткування музейної справи, було вагомим кроком у розвитку та популяризації знань про історичну науку, що в свою чергу підвищувало освітній та культурний рівень місцевого населення. У цей час переважна більшість вітчизняних музеїв зосереджувалась при церковних закладах і мала відповідний напрямок своєї діяльності.

Протягом 1899–1901 рр. у журналі «Київська старовина» існував спеціальний розділ під назвою «Археологічний літопис Південної Росії».

Через невеликі обсяги, цей відділ носив характер лише обмеженої хроніки. У період з 1903 по 1905 рр., «Археологічний літопис Південної Росії» існував як окреме, самостійне видання. У часописі широко висвітлювалися археологічні розкопки, збори історичних гуртків, охорона та збереження пам'яток старовини та діяльність музеїв. Досить детально висвітлювалася